

O'ZBEKISTON QONUNCHILIGIDAGI SHAXSGA DOIR MA'LUMOTLARNING SIR SAQLANISHI KAFOLATLARI

Ramazonov Temurbek Farxod o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti

Mehnat huquqi mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi qonunchiligidagi shaxsga doir ma'lumotlarning sir saqlanishi kafolatlari va ular noqonuniy ravishda oshkor etilgan taqdirda beriladigan jazo choralari haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *fuqaro, "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni, Davlat xizmatchilarining xizmatdagi xulq-atvorining asosiy prinsiplari va qoidalari.*

Milliy qonunchiligimiz bilan, jinsi, irqi, millati, tili, dini, ijtimoiy kelib chiqishi, e'tiqodi, shaxsi va ijtimoiy mavqeyidan qat'i nazar, har qanday shaxsning sha'ni, obro'si tajovuzlardan himoyalangan va u shaxsiy hayotga aralashishdan himoyalaniş huquqiga egadir (Konstitusiyaning 27-moddasi). Biroq, afsuski, ayrim shaxslar tomonidan, jumladan, mahallada, boshqa yashash joylarida, shuningdek, ish joylarda g'arazlik, ko'ra olmaslik yoki boshqa past niyatlarda, o'zga shaxslarga qanday usuldan qat'i nazar ma'naviy yoxud moddiy zarar yetkazish maqsadida, ular haqida noqonuniy tarzda ma'lumotlarni yig'ish va bu ma'lumotlarni o'zgartib, bo'hton va tuhmatlarni qo'shib tarqatish holatlari uchrab turadi.

Axborot texnologiyalari va telekommunikatsiya xizmatlarining jamiyat hayotiga tatbiq etilishi, ijtimoiy tarmoqlar, internet saytlari va internet messenjerlarida shaxsga oid ma'lumotlarni uning roziligisiz olinishi hamda tarqatilishiga har qadamda guvoh bo'lyapmiz.

Bugungi kunda, yuqorida qayd etilgan fuqarolarimizning konstitusiyaviy huquqlarini, jumladan, sha'ni va qadr-qimmatini himoyalashga oid, mamlakatimizda bir qancha qonunlar ishlab chiqilgan va o'z samarasini bermoqda. Jumladan, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi va jinoyat qonunchiligi tuhmat, haqorat qilish, yolg'on axborot tarqatish va boshqa bir qancha huquqbuzarliklar uchun javobgarlik va jazolarni nazarda tutadi.

Shaxsning sha'ni, obro'si va uning shaxsiy hayotga aralashishni himoyalaniş huquqini ta'minlashga qaratilgan qonunlar qatorida 2019-yil 2-iyulda qabul qilingan "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonuni muhim ahamiyatga egadir. "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonuniga muvofiq, shaxsga doir ma'lumotlar deb, muayyan jismoniy shaxsga taalluqli bo'lgan yoki uni identifikatsiya qilish imkonini beradigan, elektron tarzda, qog'ozda va (yoki) boshqa moddiy jismda qayd etilgan axborotlar tushuniladi. Qonun mazmun-mohiyatidan kelib chiqib, bunday ma'lumotlar deb, masalan, jismoniy shaxsning ismi, familiyasi, otasining ismi, tug'ilgan vaqti, tug'ilgan joyi, telefon raqami, vaqtincha yoki doimiy yashash joyi, oilasi, ijtimoiy holati, ma'lumoti, kasbi,

lavozimi, ish joyi, daromadlari, mulkiy holati, shaxsiy fotosurati va boshqa shaxsiy xayotiga oid ma'lumotlarni ham tan olish mumkin.

Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 462-moddasiga asosan ma'muriy javobgarlikni yoki Jinoyat kodeksning 1412-moddasiga muvofiq jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi. Mazkur qilmishlar shaxsga doir ma'lumotlarni qonunga xilof ravishda yig'ish, tizimlashtirish, saqlash, o'zgartirish, to'ldirish, ulardan foydalanish, ularni berish, tarqatish, uzatish, egasizlantirish va yo'q qilishda namoyon bo'lishi nazarda tutilgan. Bunda, Jinoyat kodeksi 1412-moddaning birinchi qismi bo'yicha javobgarlik sharti sifatida, aybdor shaxsning ilgari xuddi shunday qilmish uchun ma'muriy jazoga tortilganidan so'ng qilmishni qayta sodir etilishi hisoblanadi. Jinoyat kodeksi 1412-moddaning ikkinchi qismi bo'yicha jinoiy javobgarlik, mazkur harakatlarni bir guruh shaxslar tomonidan oldindan til birlashtirib sodir etilgan bo'lsa, takroran yoki xavfli residivist tomonidan sodir etilgan bo'lsa, g'arazli yoki boshqacha past niyatlarda sodir etilgan bo'lsa, xizmat mavqeyidan foydalangan holda sodir etilgan bo'lsa yohud og'ir oqibatlariga sabab bo'lganda kelib chiqadi. Qonun, shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish bilan bog'liq ma'muriy huquqbuzarlik uchun fuqarolarga bazaviy hisoblash miqdorining uch baravaridan besh baravarigacha, mansabdor shaxslarga esa — besh baravaridan o'n baravarigacha miqdorda jarima jazosini nazarda tutadi, jinoiy qilmish uchun esa bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan yuz baravarigacha miqdorda jarima yoki ikki yildan uch yilgacha axloq tuzatish ishlari yoki bir yildan uch yilgacha ozodlikni cheklash yoxud uch yilgacha ozodlikdan mahrum qilish jazolarni nazarda tutadi.

Mazkur qilmishlarni ish joyida sodir etilishi, ayrim paytlarda manfaatlar to'qnashuvi vaziyatlariga ham olib kelishi tabiiydir. Bunday qilmishlarni xodimlar tomonidan ish joylarida sodir etilishining oldi olinishida, shuningdek, Vazirlar Mahkamasining 2016-yil 2-martdagi 62-sonli "Davlat boshqaruvi organlari va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari xodimlarining odob-axloq namunaviy qoidalarini tasdiqlash to'g'risida"gi qarori bilan ilovaga muvofiq tasdiqlangan "Davlat boshqaruvi organlari va mahalliy ijro etuvchi hokimiyat organlari xodimlarining odob-axloq namunaviy qoidalari" muhim o'rin tutadi. Mazkur, Namunaviy qoidalarning II-bobida ("Davlat xizmatchilarining xizmatdagi xulq-atvorining asosiy prinsiplari va qoidalari") davlat xizmatchisi tomonidan o'z kasbiy faoliyatini fuqarolar huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarining ustuvorligi va manfaatlar to'qnashuviga yo'l qo'ymaslik prinsiplariga asoslanib, o'z xizmat vazifalarini bajarishda fuqarolarning huquqlari, majburiyatlari va qonuniy manfaatlarini hisobga olish, kamsitish holatlariga yo'l qo'ymaslik, o'z xizmat vazifalarini bajarishiga to'sqinlik qiluvchi biror-bir shaxsiy, mulkiy va boshqa manfaatlarining ta'siri bilan bog'liq bo'lgan xatti-harakatlarga barham berish majburiyatlari belgilangan. Odob-axloq namunaviy qoidalarining 17-bandida "Davlat xizmatchisi tomonidan Odob-axloq qoidalarining buzilishi uni qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javobgarlikka tortish uchun asos bo'lishi mumkin" degan qoida keltirilgan.

Ko'rib turibmizki, mamlakatimizda shaxsning huquqlari nafaqat asosiy qonunimiz bilan, balki boshqa qonun va qonunosti hujjatlar bilan ham himoyalangan. Bu, o'z navbatida, fuqarolarimizning tinch hayot qurishga va ish joylarida samarali o'z xizmat vazifalarini amalga oshirishga imkon beradi.

Shuningdek, internet messenjerlarda, saytlarda va ijtimoiy tarmoqlarda foydalanuvchi akkauntini qayd etish, guruhlar yoki kanallar tashkil etishda shaxsga doir ma'lumotlardan, ya'ni shaxsning fotosurati, ism-sharifi, ish joyi, lavozimi va boshqalardan uning roziligisiz foydalanish va tarqatilishi holatlari keskin ko'payib ketayotganligi kuzatilmoqda. Buning natijasida ko'plab internet foydalanuvchilari o'z shaxsiy hayotiga va shaxsiga oid ma'lumotlar tarqatilishiga oid huquqbuzarliklardan jabr ko'rmoqda.

Shu sababli, shaxsga oid ma'lumotlarni himoya qilish va xavfsizligini ta'minlash eng dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan masala sifatida qaralmoqda.

Jumladan, O'zbekiston Respublikasida ham «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida» gi Qonun qabul qilindi va bu qonunda inson va fuqaroning konstitutsiyaviy huquq va erkinliklariga rioya etish, shaxsga doir ma'lumotlarga ishlov berish maqsadlari va usullarining qonuniyligi, shaxsga doir ma'lumotlarning aniqligi va ishonchligi, shaxsga doir ma'lumotlarning maxfiyligi va himoya qilinganligi, sub'ektlar, mulkdorlar va operatorlar huquqlarining tengligi, shaxs, jamiyat hamda davlatning xavfsizligi asosiy printsiplar sifatida mustahkamlangan.

O'zbekiston Respublikasining «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida» gi Qonunga ko'ra, jismoniy shaxsning ismi, familiyasi, otasining ismi, tug'ilgan vaqti, tug'ilgan joyi, vaqtincha yoki doimiy yashash joyi, oilasi, ijtimoiy holati, ma'lumoti, kasbi, lavozimi, ish joyi, mulkiy holati, telefon raqamlari, fotosurati, elektron pochta manzili, biometrik va genetik ma'lumotlar hamda boshqa ma'lumotlar shaxsga doir ma'lumotlar hisoblanadi.

Shu bilan birga, Qonunda shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish mexanizmlari aniq belgilanishi, shaxsga doir ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha huquqiy, tashkiliy va texnik choralar ko'rishni nazarda tutadi. Bu sub'yektning o'z shaxsiy hayotiga aralashuvdan himoya qilinish huquqi amalga oshirilishini, shaxsga doir ma'lumotlarning yaxlitligini va but saqlanishini, shaxsga doir ma'lumotlarning maxfiyligiga rioya etilishini, shaxsga doir ma'lumotlarga qonunga xilof ravishda ishlov berilishining oldi olinishini ta'minlaydi.

Shuningdek, Qonunda bunday ma'lumotlarning maxfiyligi, ularning hamma foydalanishi mumkin bo'lgan manbalariga kiritish uchun sub'ektning yozma roziligini olish, shuningdek sub'ektning shaxsga doir ma'lumotlarini hamma foydalanishi mumkin bo'lgan manbalardan uning murojaatiga ko'ra chiqarib tashlash ko'rsatilgan.

Shaxsga oid ma'lumotlar bilan bog'liq huquqbuzarliklarga misol qilib, uyali aloqa kompaniyalarining abonent raqamlarini dilerlar tomonidan rasmiylashtirishda va uyali aloqa vositalarini UZIMEI tizimidan ro'yxatdan o'tishida ayrim nopok tadbirkorlar tomonidan turli yo'llar bilan qo'lga kiritilgan fuqarolik pasporti ma'lumotlaridan foydalanish holatlari ko'plab kuzatilmoqda. Shuningdek shaxsga oid ma'lumotlarning

noqonuniy savdosi uyushgan jinoyatchilikning elementlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Shaxsga doir ma'lumotlar bilan ishlovchi jismoniy yoki yuridik shaxslar ya'ni, uyali aloqa operatorlarining dilerlari, aviakassalar, turistik agentliklar, mehmonxonalar, xususiy klinikalar, sug'urta tashkilotlari va boshqa tadbirkorlik sub'ektlari hamda davlat tashkilotlarida ishlovchi shaxslar tomonidan ma'lumotlarni moddiy mablag' evaziga sotish holatlari, ya'ni «ma'lumotlar qora bozori» yuzaga kelgani ham kuzatilmoqda.

Shuningdek, internet tarmog'ida xakerlar tomonidan yaratilgan, shaxsga oid ma'lumotlarni o'g'irlashga qaratilgan Windows, MacOS, Linux, Unix, Android, IOS va boshqa shu kabi operatsion tizimlar muhitida ishlovchi ilovalar hamda niqoblangan elektron dasturlar tarqatilmoqda.

Internet foydalanuvchilari zararli dasturlarni o'yinlar, qo'llanmalar, fotosuratlar, elektron hujjatlar, elektron xatlar va boshqa ko'rinishlarda qabul qilib olishadi va natijada shaxsga oid deb qaralayotgan abonentlar kontakt ro'yxati, kirish va chiqish qo'ng'iroqlar tarixi, akkauntlarga tegishli parollar, bank hisob raqamlari, bank kredit/debit kartalari ma'lumotlari va boshqa ma'lumotlar zararli dastur muallifiga yashirin tarzda yuboriladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib aytish mumkinki, barcha fuqarolar tomonidan axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishda axborot xavfsizligi talablariga qat'iy rioya etilishi maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Chunki, har birimiz bank karta raqami, pin-kodini boshqalarga aytishda, shaxsimizni tasdiqlovchi hujjatlar nusxalarini ijtimoiy tarmoqlar orqali yuborilishida ehtiyotkorlik choralari ko'rmasak, o'zimiz to'g'rimizdagi shaxsiy ma'lumotlarni oshkor etilishiga sababchi bo'lgan hisoblanamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Tursunov Y., Usmanova M. Mehnat huquqi. O'quv qo'llanma. T., "Moliya", 2001 yil.
2. Tursunov Y., «Mehnat huquqi», Darslik. T., «Moliya», 2002 yil
3. <https://lex.uz/docs/-142859?ONDATE=24.07.2018>
4. <https://lex.uz/docs/-4396419>
5. <https://advice.uz/oz/document/2116?keyword=>